

*İkrar verdim dönmem geri
Bundandır adım serseri
İnsan olduğumdan beri
Hak'ka şükür Kızılbaşım
Mahzuni*

Alevilerin tarih bilinci “Alevice” mi?

İsmail Kaplan, AABF Eğitim sorumlusu

Alevi tarihi, atalarımızın öğretilerden ödün vermeden var olma mücadelelerinin tarihidir.

Alevi inancının temelini oluşturan ana damarlara baktığımızda başta; Ehl-i Beyt`in ve 12 İmamların, iktidar hırsı ile haksızlık ve zulüm yapan Emevi ve Abbasi Halifelerine karşı hakkaniyeti savunduklarını ve bu uğurda can vermiş olduklarını öğreniyoruz. Aleviliğe geçen Türklerin ve Kürtlerin; eski inançları olan Şamanizm`de ve Zerdüştlük`te uyguladıkları ibadet biçimlerine ve inanışlarına İslam`ın batini yorumlarını kattıklarını görüyoruz. Buna en çarpıcı örnek, Alevi cemlerinde anılan Hallac-ı Mansur`un insan-Tanrı anlayışı yani belirli bir erginlikten sonra *En-el Hak*¹ inancını savunmasıdır. Günümüz Alevileri bu inanıştan ödün vermeden inançlarını tarif ediyorlar. Babailer, Bedrettinliler, Kızılbaşlar, Bektaşiler, Kalenderiler ve daha nice gruplar inançlarına yapılan baskılara baş kaldırmış olup, şimdiki Alevilerin ataları idiler. Bu gönül bağı; kan bağı “*bel evladi*” olarak algılamak *Alevice* bir anlayış olmayıp “*yol evladi*” anlamında anlamak gerekir. Onlar gibi inanmak ve onların mücadele mirasına sahip çıkmak şimdiki Alevilerin ecdatlarına olan vicdan borcudur. Günümüz Alevileri; bu grupların liderlerinin çoğunu (pir, derviş, baba v.s.) cem ibadetinde anmaktadırlar. Muhammed-Ali, Hz. Fatma, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Zeynel Abidin, Cafer-i Sadık ve diğer İmamlar, 14 masum-u paklar, 17 kemerbestler, Hallac-ı Mansur, Bektaş Veli, Seyit Nesimi, Pir Sultan Abdal, Hatayi, Kul Himmet, Karacaoğlan ve daha niceleri cemlerde, semahlarda, Hakka yürüme erkanında anılmaktadırlar.

Sadece kendi öğretilerini savunduğu ve bu konuda ödün vermediği için zamanın devlet güçleri tarafından Şeriat fetvaları çıkartılarak öldürülmüş olan bu önderler ve isimsiz neferler bizim “*şehitlerimiz*”dirler.

Ne Türk, ne Kürt ne de İslam tarihi tek başına Alevi tarihi olabilir:

Alevi kimliğini belirlemede en çok çekilen sıkıntı; Alevi coğrafyasının tarihini bire bir Alevi tarihi olarak algılamaya yanlışlığından kaynaklanmaktadır.

Şimdiye değin Alevilere; İslam tarihi, Türk Tarihi, Kürt tarihi ya da İran tarihi kendi tarihleri olarak sunuldu. Bu tarihi açıdan bakıldığında Alevilerin bir bölümü kendilerini ya İslam, ya Türk, ya Kürt ya da Şii olarak algılamak zorunda kaldılar. Bu

¹ *En-el Hak*: Hallac-ı Mansur bu sözü “Ben Tanrı’yım” anlamında değil; “Ben Hakikat ile bir oldum” anlamında söylemiştir.

tür genelleme mantığı ve politik amaçlara uygun yazılmış tarih, yakın zamanda Alevilerin birliği zedelendi ve kimliklerini belirlemelerini zorlaştırdı.

1990'lı yıllarda; Alevilik üzerine yazı yazan ve analizler yapan Alevi yazarları da bu tuzağa düştüler. Bu yazarlarımız birbirinden farklı tezleri savunarak; Aleviliği ya Kürtlerin dini ya da Türklerin dini, bazıları ise İslam'ın bir kolu olarak belirlediler. Bu konuda Kürt ve Türk yazarları kitaplarında çoğu zaman politik kaygılardan hareketle taraflı ve geniş bilgiler vermişlerdir.

“72 millete bir nazarla bak” ilkesi ile hareket eden Alevilik; her ulustan insana açık olup, öğretisinde evrensel insan değerlerini savunur. Bu nedenle, Aleviliğin sadece bir ulusun (millet) inancı olması düşünülemez. Önceki inançları Şamanizm olan Türkmenlerin bir bölümü ve de daha önceki dinleri Zerdüştlük olan Kürtler`den bir bölümü zamanla Aleviliğe geçmişler ya da İslamiyet`i kabullenmeye zorlanmışlar ve bu durumda Aleviliği tercih etmişlerdir. Bu inanç değişimleri sadece Türk ve Kürtlere özgü olmayıp; tarihte ve Ermenilerden, Araplardan, Acemlerden ve diğer etnik kökenlerden de Aleviliğe geçenler olmuştur, gelecekte de olacaktır.

Daha sonra ki bölümde anlatılan Alevi öğretisinin temelleri yeni bir sentez olup; bu inanç yapısı ne Zerdüştlük, ne Şamanizm ne de İslam olarak görülebilir. Bu inançlarla benzerlikleri olmasına karşın; Alevi öğretisi kendine özgü / özgün bir inançtır.

Doğaldır ki; Alevilerin yaşadığı coğrafya`da hakim olan İslam dininin Aleviliğe etkisi yoğun olarak hissedilmektedir. Hatta çoğu zaman Kürt, Türk, Arap ve diğer uluslardan Aleviler kendi algıladıkları ve anladıkları oranda zamanın İslam dininin taşıyıcıları olmuşlardır. Balkan ülkelerinde Aleviliğin ana kolu Bektaşiliğin yoğun biçimde yayılması, ancak bu taşıyıcılık karakteri ile yani Alevilerin inançlarına sahip çıkmaları ile açıklayabiliriz.

Tarihçilerin birleştiği önemli bir nokta; Aleviliğin şimdiye değin bir devlet dini olmadığıdır. Bu gerçekten hareketle; politik gücü elinde bulunduran Türk ve Kürtlerin çoğunluğunun Sünniliği tercih ettiği, ve bu nedenle de Sünniliğe dayalı devletlerin tarihinin Alevi tarihi olamayacağını söylemek gerekir. Alevi insanı kendi öğretisine ait olmayan olayları ve kişilikleri kendi tarihi olarak benimseyemez. Bu konuda ölçümüz Alevi öğretisi olmalıdır.

Alevi kimliğine yansıyan tarih, Alevi törenlerinin özüdür.

Alevi tarihi ile ilgili bilgiler son derece sınırlı ve bir o kadar da aldatıcıdır. Gerek Yavuz Selim`le başlayan Alevi kırımları gerekse de merkezi bir yapının eksikliği gerçeğe uygun bir Alevi tarihi oluşturmayı engellemektedir. Özellikle 1826 ve sonrasındaki Bektaşi kırımları sonucunda var olan yazılı eserlerin büyük çoğunluğu yakılmış ve yok edilmiştir. Günümüzde Alevi kaynağı olarak değerlendirebileceğimiz yazılı eserlerin önemli bir bölümü Sünnilik Ya da Şiilik/Caferilik penceresinden bakışla kaleme alınmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı ve Fuad Köprülü gibi önemli tarihçiler, köklü çalışmaları sonucu önemli eserler yaratmış olmalarına rağmen Aleviliği Kızılbaşlık ve Bektaşilik gibi iki ayrı yapay inanç olarak algılamışlar ve İslam`ın kabul edilmiş bir mezhebinin içine sokmaya çalışmışlardır. Alevi insanının hisleri ve bilinci dikkate alınmadan daha çok İslam klasiklerinden hareketle oluşturulan bu eserler; Aleviler arasında İslam içi inanç –İslam dışı rafizilik gibi çelişkileri de beraberinde getirmiştir.

Yüzyılımıza kadar taşınan ve Türkiye'nin en ücra köşelerinde erkan ve törenlerde yaşayan Alevi dokularını ve onların ortak inançlarını dikkate alarak Alevilik tarihi yazılmalıdır. Tahtacı, Sıraç, Abdal, Türkmen, Avşar, Kızılbaş, Bektaşî, Bedrettinli gibi Alevi dokularının çokluğuna bakarak; Alevilerin ortak bir inançlarının olmadığı sonucuna varmak ya da Hz. Ali'nin ve 12 İmamların Alevilikteki sarsılmaz varlığından hareket ederek; Aleviliği diğer mezhepler gibi İslam'ın bir mezhebi olarak sınıflandırmak yapılabilecek hatalara iki örnektir. Şah (Hatayi) İsmail'in yazdıklarını dikkate almadan sadece 15. yüzyıl İran Hükümdarı olması nedeniyle, onu cemlerde baş tacı yapmış olan Alevileri, Şii ve Caferî mezhebine yamamak da başka bir yanılgıyı göstermektedir.

Bu örnekler gibi yüzlerce başka tarih hatası göstermek mümkündür.

Alevi tarihi için ölçü ancak ve ancak yaşayan Alevilik ve onun öğeleri olmalıdır.

Politik eğilimler ve çıkarlardan hareketle Alevi tarihi yazmaya kalkışmak; en başta Alevilere ve sonuçta tüm topluma zarar verecektir. Hem Alevi inancı tarif edilirken hem de tarih yazılırken; anlaşılması zor olsa bile, milliyet ve ırklara dayalı tek düze “siyah- beyaz klişe” yerine, tüm Alevi dokularını yani “insanı” dikkate alan analizler sonucuna yer verilmelidir.